Tečaj XIX. **NOVICE** List 37.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 11. septembra 1861.

Gospodarske novíce.

* Češpelj (sliv) bo letos skor povsod v našem cesarstvu obilo. Tako slišimo iz Českega, Marskega, Sležkega, gornje Avstrije. Ogerskega, Štajarskega in Krajnskega. Le v Banatu nek ni dobra češpljeva letina.

* Hmelj. V Zatcu (Saaz), kjer najbolji hmelj raste, so letos veliko hmelja pridelali. Vesela novica za pivaríje in vse tiste, ki radi dobro pivo (pir) pijó. Da bi pivarji le tako skopi ne bili s hmeljem!

* Vina bo v Tirolih in na Laškem, ako bolezen ne bo huja in toča ne pobije nogradov, toliko, da ga že 15 let toliko ne pomnijo. Škoda, da se nahajajo še zmiraj nekteri terdovratneži, ki nočejo spoznati, da je žeplo gotova pomoč zoper plesnjíno grojzdja!

* Za svilo (žido) je bila letos letina sploh slaba; posebno tožijo svilorejci na južnem Laškem, Francozkem in Španjskem. Bolezen červičev je povsod škodo delala. Tudi iz Kine se bojijo žalostnih novíc.

* Kokoši najbolje so andaluške. Nobena kokla ne zvali toliko jajic, in nobeno meso ni tako okusno kakor je meso andaluških piščet. Jajca na velikosti prekosijo vse druge, barve so plavkaste s černkastimi pičicami.

Slovenščini v bran zoper njene protivnike.

(Konec.)

Saj tega nam ne boste tajili, „da vedno nove besede kujete“, se zopet drugi protivniki našega jezika glasé!

Zgodovina vseh narodov nam skazuje, da z narodovo omiko štric omikuje se tudi njegov jezik; zakaj nove reči, ki jih poznavamo, nove opravila, ki jih delamo, novi zaumki, ki jih dobivamo, tudi novih besed zahtevajo. Kakor vede rastejo in se širijo, tako raste in širja se tudi jezik. Gotovo na svetu ni jezika, ki ga je govoril neomikan narod in bi zadostil bil narodu tudi potem, ko se je na višo stopnjo povzdignil v omiki; nasproti pa tudi ni omikanega naroda, čigar jezik ni omikan. Narodova in jezikova omika ste si vedno za petami.

To resnico, ki mi je menda pameten človek ne more ovreči, si dobro zapomnite, ki nam očitaje pravite, da vedno nove besede kujemo.

Pač čudno: na eni strani nam revšino očitate, na drugi nam pa nočete dopustiti, iz revšine si pomagati!

Da smo si že marsiktero novo besedo izkovali in jo bomo še, kar nič ne tajimo in nam tudi treba ni tajiti; toda vprašam vas: kteri omikan narod jih ni koval in jih vedno še ne kuje? Da jih le v narodovem duhu kuje! Ako pa noče kovati novih, si pa ptujih izposojuje. Pošteni nam sosedje Nemci, ki menda čez 30.000 dovzetih ptujk v svojem jeziku štejejo, nam jo bodo gotovo poterdili.

Kakor vsi narodi, ravnamo tudi mi Slovenci. Za novo reč, za nov zaumek ali nove besede iščemo ali si jo pri kom izposojujemo.

Novo skovana slovenska beseda mora biti taka, da je ali koj ali pa kmalo in lahko razumljiva celemu narodu, ker smé izpeljana biti le iz ktere že znane slovenske korenine. Ptujci, kterih jezik ni gibčen kakor naš slovenski, sicer tega ne morejo razumeti, Slovenec pa se tega vsak lahko prepriča, da le eno skovano besedo premišljuje in opazuje.

Da marsiktero novo besedo skujemo, je tedaj res; ali kaj izhaja iz te opravičene resnice? — Edino to, kar sem že večkrat djal: Slovenec, rad in temeljito se učí svojega maternega jezika, da prešineš njegovo jedro in se ne dotikaš le lupine, da bodeš znal v slovenskem duhu kovati besed slovenskemu jeziku in zamogel nove reči in nove zaumke priobčiti bratom svojim.

Zastran izposojevanja pa se deržimo naslednjega pravila: Bodimo enaki marljivi in razumni čbelici, ki najprej cvetlicam in rastlinam sploh na domačem vertu sebi potrebni sok poserka, potem si ga gré še le iskat na ptuje; ali da naravnost rečem, še le kadar si drugač ne moremo preskerbeti besed potrebnih, si ptujk izposojujmo in še le takrat ptujke jemljimo med domače.

Da to pravico tudi mi imamo, in ne le drugi narodi, mi bo očital le tisti, kteremu ni nič po volji, karkoli Slovenci mi počnemo. Edino to bi jim bilo morebiti všeč, da bi se mi odpovedali narodnosti svoji! To pa mi bo mogel slehern, ki dobro slovenski zná, poterditi, da se poredkoma znajdemo v taki sili.

„Oho, ravno to je, kar mi imamo pred očmí; ali nam morete tajiti, da imate veliko bulgarskih, hervaških, serbskih, českih, poljskih in celó rusovskih besed v jeziku svojem?“

Tako slišim ugovarjati nam. Da imamo veliko veliko besed, ki jih imajo tudi drugi slovanski narodi, kar nič ne tajimo, se le še s tem ponašamo. To tajiti bi zamogel, kdor sorodstva med Slovani ne pozná. Al ravno s tem pa kaže, da slovenščini še do lupine ni prišel; pa vendar hoče viši sodnik biti in pravico imeti, k smerti obsoditi revno mlado hčer stare slovenske matere.

Tukaj je pa še naslednje omeniti: Marsikaj jih je med nami, ki slovenski govoré in vendar ojstro sodijo o ptujstvu naših slovenskih besed. Po ljubljanskem slovenskem govoru slovenščina ni soditi. Ljubljančanom sicer hvala in slava gré, da imajo lepo izreko, da besed ne pretegujejo in ne zategujejo in zlogov ne požirajo. Ali da popolnoma čisto slovenščino govoré, še niso bili nikjer pohvaljeni. Dobé se Slovenci, kterim je koj vsaka serbska, česka ali celó rusovska, ki se govorí unkraj Šiške ali Lavrice, unkraj Udmata ali Viča. — Slovenci, nikar tako! Bodi nam ljuba in draga beseda, ljub in drag pregovor, naj si že raste kjerkoli, da le na slovenski zemlji poganja iz slavenske korenine; bodi si pod Triglavom ali Snežnikom, pod Korenom ali Gorjanci, pod Mangartom (Babjem zobom) ali Grintovcom, pod Blegašom ali Nanosom, pod Krimom ali Kumom ali Učko; takraj Ljubelja ali unkraj; — ob Savi, Savini, Dravi ali Muri, ob Idrici, Soči, Reki ali Kopi, ob Bistricah, Kokri, Sori, Kerki ali Pivki; na hribih ali dolinah, na višinah ali nižavah, na gričih ali planjavah, na suhem ali ob

morji, na kamninah (Krasu) ali melinah; — na Kranjskem, Štajarskem, Koroškem, Goriškem, Teržaškem ali Primorskem, po mestih, tergih ali vaseh.

Še enega očitanja morem omeniti, ki nam ga delajo sosedje naši Lahi ali Nemci. Očitajo nam, ki se omiki na ptuji podlagi upiramo, da smo nehvaležni, ker smo le po njih in od njih prejeli omiko, kolikor je imamo. — Koliko resnice je v očitanji tem, ne bom preiskaval. Rečem le naslednje:

Da smo vam blaženi sosedje Lahi in Nemci za marsikaj hvaležnosti dolžni, ne bom preziral. Saj vem, da so vaši misijonarji Slovencom nam po zahodnih in severnih krajih najdražji dar — sveti evangeli *) prinesli, ki smo ga do zdaj vedno nepopačenega ohranili in ga vedno hočemo hraniti. Za ta dar severnim bratom našim prinesen vam vsi Slovenci večno hvalo dajemo. — Tudi za omiko, ki nam je po vas došla, vam hvalo vemo. Toda vprašam vas: Ali ste vi sami iz sebe dosegli stopnjo omike in izobraženja, na kteri stojite dan današnji? Ali je niste pili in serkali pri ptujih narodih? — Ali vam je gerška, rimska, francozka ali omika kterega naroda koli celó neznana ostala? — Nikar ne mislite, da vam to očitamo! Nikakor ne, saj nam je znan naravni zakon, da vsaka vednost, umetnost in učenost, ki jo znajde človeški duh, je lastnina vseh duhov človeških, ki si jo vedo in znajo priobčiti enako marljivi čbelici, ki sok, kterega je nabrala na ptujem polji, travniku in gojzdu in ptujim cvetličicam in rastlinam izserkala, v domačo jéd prebavi in prekuha, v presladki med na svojem domu. Mislim pa tudi, da spolnujeta laški in nemški narod le dolžnost, ktero jima ravno hvaležnost za marsiktero ptujo vedo in umetnost naklada, kadar s svojo omiko napajata ali hranita kteri ptuj narod koli.

Še eno vprašanje imam do teh, ki nam svojo omiko očitajo. Ali bi se bili vi v ptujem jeziku kdaj povzdignili do stopnje, na kteri zdaj stojite? — Ravno tako mislimo tudi mi, da vas nikdar ne moremo doseči, ako se narodu našemu vedno dopovedujejo vede in umetnosti le v ptujem jeziku. Prederznemo se še celó izgovoriti, da bi gotovo tudi mi zdaj na viši stopnji omike in izobraženja stali, ako bi se bili že dozdaj po naravni poti, na narodni podlagi, kakor vi, mikali in izobraževali.

Kaj zopet iz tega očitanja izhaja? — Že v drugo in tretje izgovorjena dolžnost za vsacega Slovenca, ki hoče biti pravi domorodec: Slovenec! rad in temeljito se uči svojega maternega jezika, da zamoreš po svoji moči, po svojem stanu, po svojih zadevah pomagati na višo stopnjo omike in izobraženja svojemu slovenskemu narodu!

Šolske reči.

Omeniti imamo sedaj gimnazijo v Novem mestu, v kteri so učitelji verli očetje frančiškani in ktera kot pohlevna vijolica cvetè v domovini naši, pa na vsako stran hvalevredno spolnuje svojo važno nalogo. Da! res pohlevna vijolica; zakaj že dve leti ji ni dovoljeno, da bi, kakor vse druge gimnazije, konec leta izdajala šolski letnik (program) in svetu povedala, kako je ravnala skozi leto. Nadjamo se, ako ni ravnopravnost le prazna beseda, da bo prihodnje leto drugač; svesti pa si tudi moremo biti, da tudi v novomeškem programu bomo brali marsikter mičen sostavek, zlasti o slovenskem jeziku, ker vemo, da ima novomeška gimnazija skozi in skozi sposobne možake za to, kakor je gosp. Horvat in dr.

Učencov je štela letošnja gimnazija 220. Učilo se je po tistih pravilih kakor v Ljubljani; za slovenščino se je storilo, kar le je bílo mogoče. Da pošteni narodni duh živo veje v tej gimnazii, vidi se iz besede, ki jo je konec leta ob daritvi darìl govoril učenec iz 8. razreda, nadepolni Jož. Ljubič. Glasil se je govor tako-le:

„Ni ga večega veselja za blaženo mater, kakor viditi, da se njeni otroci lepo gojijo, čversto rastejo, po duhu in telesu krepko razvijajo in napredujejo v izobraženosti.

Veliko je bilo veselje materi Slovenii v starodavnih časih, ko so njeni sinovi krepko napredovali, v dušni in telesni blaženosti živeli in se dalječ po podonavskih okrajnah razprostirali.

Zgodovina nam priča, da so Slovani pervotni stanovniki v Evropi, da so bili Slovani že ob Mozesovih časih za tatranskimi gorami; pa tudi zgodovina nam priča, da so Slovenci pervi slovanski narod z Bulgari vred, ki so prišli čez Donavo sèm v naše kraje že zdavnej pred Kristusovim rojstvom.

Drugi narodi, vojski udani, so derli naprej v divjih četah, sosede jarmili in tlačili, jim blagó ropali: tudi Slovence je gnala osoda naprej; al Slovenci, že po natori krotkega značaja, so se preseljevali, da bi puste okrajne spreminjali v rodovitne polja, da bi si v lastnem trudu živež pridelovali, s sosedi pa v miru živeli.

Stanovali so nekdanji Slovenci z lastnimi knezi v deželi, ki je še dandanašnji zemlja slovenska; al ta zemlja je bila nekdaj vse veča, kakor je sedaj. Njih meje so segale od sinje Adrije do dereče Donave; od iztočja Save čez Koroško, Štajarsko in Solnograško do bistrega Ina — pač lepa širjava! Glas našega krepkega jezika je odmeval po panonskih ravninah, po noriških planinah; sladka pesem, očitalnica mehke čuti slovenske, se je glasila po zelenih dolinah in visocih hribih. To ti je bila prilika, jezik izobraževati! Pesem zahteva mehke čuti, gibčne govorice; pesem mehča čuti in izobražuje jezik. Slovenci so in so bili mehke čuti, pevni narod; so pa že tudi takrat besedo gladili: kajti zgodovina nam pravi, da se je med novejšimi jeziki, slovenski jezik najprej izobraževati začel. Imamo pa tudi med vsemi Slovani najstareje spomenike, ki segajo v deseto, da! celó v osmo stoletje, ki so nam priča, da je bil naš jezik nekdaj bogateji v besedah in izrazih, urniši v oblikah kakor je sedaj. Pa nemila osoda ga je v izobraženji ovirala, da so ga prehiteli drugi!

Ti stari Slovenci, miroljubno in poljedelno narodče, mirni in delavni kot Slovani sploh, so se pa tudi radi poprijemali keršanske vere; kajti spoznali so, da le ona deli stanovitno enakopravnost in vesvoljno pravico, ter se slovenskemu značaju najbolje prileže. Materi Slovenii je došlo tudi to veselje, da so Slovenci pervi kristjani bili med vsemi Slovani.

Hodili so v slovenske pokrajne že pred oznanovavci iz Laškega in Nemškega; al niso imeli pravega pospeha, kajti jezika niso umeli ter po tolmačih govorili; oznanovavci so bili iz deželá, s kterimi so se Slovenci boriti morali; prinesli so svete resnice, pa tudi davke in tlako; Slovenci so čislali darí, pa sovražili darivca.

Po tem še le je nastopila dôba pravega veselja za mater Slovenijo, ko so bili poklicali slovenski knezi Ratislav, Svatopluk in Kocelj sveta dva brata Cirila in Metoda v naše dežele. Ona sta prinesla sv. vere luč, pa tudi prave omike ključ. — Učila sta Slovence moliti, pa tudi brati; stavila sta cerkve, pa tudi šole; po slovenski sta maševala, po slovenski opravljala cerkvene obrede. Ciril je zložil abecedo, slovenskemu jeziku primerno in izverstno, kakoršne še dandanašnji noben evropejski narod nima. Kmali sta si zbrala 50 učencov — slovenskih sinov; sta ž njimi delala in pisala, sv. pismo prestavljala. In tako po širokem ob enem času z uspehom delati je bilo takrat lahko mogoče, kajti slovenski jezik je bil izobražen, Slovenci so bili še skupaj, ter imeli enake običaje, enako govorico, čeravno po dolgi legi sveta nekoliko različne narečja. Cirilove prestave so bile lastnina celega slovenskega naroda. In če se jih še dandanašnji Slovenci, Slovaki in Bulgari prisvo-

*) Se vé da, kakor nam Brizinski spomeniki kažejo, v našem slovenskem jeziku, in ne v svojem.

jujejo, imajo pač vsi prav, kajti bili so nekdaj vsi en narod.

Tista dôba je bila pač najslavniša dôba slovenskega slovstva, največe veselje za mater Slovenijo; al žalibog! terpela je le kakih trideset let.

Kmali so se vzdignile na slovenskem obnebji hude nevihte. Nemci so si svojili panonske pokrajne, češ, da so jih oni pervi obdelovali, zakaj bi vžival Gerk sad njih truda in znoja. Solnogradški Aldvin in pasavski Hartwih sta tožila in obrekovala Metoda, da krivo vero uči, da poje mašo v barbarskem jeziku. Akoravno je opravičil Metod pred papežem svojo reč, akoravno je papež poterdil slovenske obrede, ter postavil Metoda za panonskega nadškofa (metropolita); pa vse to ni pomagalo nič. Šuntali so Svatopluka, duhovne preganjali, slovenske knjige žgali, da! celó zaperli so bili Metoda v Solnogradu na tri leta. Najbolj razgrajal je Vihing, notriški škof, ki ni hotel biti podložen Metodu; kajti hrepenel je po metropolitstvu. Gorazd, Metodov naslednik, je pobegnil v Bulgarijo, drugi duhovni, še čez 200 jih je bilo, so se razkropili po Bulgarii, Serbii in na Rusko, ter odnesli sabo knjige.

Na to prihruje še huja nevihta. Nemški knezi so napadali že prej panonske dežele. Arnulph se je sperl s Svatoplukom, ter poklical divje Madjare na pomoč. Prihruli so divjaki v groznih četah in podjarmili Slovence. Nekaj Slovencov se je umaknilo proti Karpatom (sedanji Slovaki), nekaj jih je ostalo v stari Panonii, kakor priča še dandanašnji jezik okoli Blatenskega jezera, ki je čisto našemu podoben; nekaj jih je šlo naprej proti jadranskemu morju po Kranjskem. Sedanji Kranjci so oddelek tistih starih Panoncev („unmittelbare Descendenten der Panonier", pravi Šafařik"). Tako so razkropili Madžari Slovence, zaterli kerščanstvo — „in tota Panonia non una apparet ecclesia" — piše neki bavarski škof papežu, zadušili milo slovenščino. Krotka slovenščina se je morala umakniti nemški zavidnosti, madžarski oholosti, in tako je zaspala slovenščina po panonskih okrajnah za dolgo dolgo časa.

Zaspala je slovenščina po naših krajih, zaspala pa ni bila drugod. Sorodni slovanski sosedje so gostoljubno sprejeli pregnano sestrico. — Ko so druge slovanske narečja bile v zibeli nevednosti, se je zibala naša slovenščina kot krasna devojka v lepi izobraženosti. Je pa tudi krasna, da ji rojen Nemec, učeni Schlötzer, hvale odreči ne more, ki pravi: „Als ich Legenden und Uebersetzungen griechischer Kirchenväter in der slavischen Kirchensprache las, erstaunte ich über den Reichthum, die Pracht und Kraft derselben in Klang und Ausdruck". Krasno sestrico so sosednji Slovani z veseljem sprejeli, izobraženi slovenski jezik so vpeljali v božjo službo Dalmatinci, Serbi, Bulgari, nazadnje tudi Rusi; in še dandanašnji jo čislajo in spoštujejo, in akoravno se loči od njih narečja, se je raje učé, kakor jo popravljati; še dandanašnji rabi kakih 50 milijonov Slovanov stari naš jezik v obredih pri božji službi. V Rusii ji je došla celó taka čast, da so jo v pisavo vpeljali, kajti bila je navada po Ruskem do cara Petra Vélikega, po ruski govoriti, po slovenski pisati. Slavni Nestor je pisal svojo kroniko v slovenskem jeziku, bolj ko je Rus izobražen bil, raje je rabil slovenske besede.

Je pa tudi ta čast za našo slovenščino nekoliko tolažbe in povračila za neizrečeno tugo in nesrečo, da je bila pregnana iz svoje domovine. Kot Fenis v puščavi živí nespreminjena pri svojih sestricah; ona ni mati druzih slovanskih narečij; ona je le najstareja med sestrami, ker je bila perva izobražena; ona je le govorica nekdanjih Panoncov — naših prededov, zatoraj jo po pravici imenujemo: staroslovenščino. Kot milena mati svoje otroke se ozira nazaj v staro domovino.

Si pa tudi zapuščena hčerka domá brez blažene matere opomoči ni mogla. Več kot 600 let je bila brez dušne hrane. V slovenskem jeziku se ni več učilo, nič pisalo, nič bralo. Slovenski jezik se je slišal le še pri mirnih čedah, okoli domačega pohištva in pa v veži Božji. Bolj izobraženi so se poprijemali tuje omike, so posnemali tuje šege in tujo obleko, in trosili tuji jezik — se vé, da se je tudi borni kmetič raje po mogočnem grajšaku obračal. V takih okoliščinah si hči stare Kirilice pomagati ni mogla; al vse nevgode je zaterle vendar le niso; pod trulim truplom je klila iskra Slovenije, značaj narodov je ostal slovensk, narod je terden in keršansk, kakor o Metodovih časih. Govorica se je nekaj spremenila; al hči je še podobna stari Kirilici.

Perva zarja bolje dôbe je zasijala mladi slovenščini v 16. stoletji. Trubar je pervi začel po slovenski pisati. Ž njim so delali: Dalmatin, Krel in Bohorič. Al ti možaki niso delali iz ljubezni do slovenščine, ampak le da bi tisto svojo „reine Lehr" hitro zatrosili med Slovence; niso delali v narodnem duhu, ampak na nemški podlagi; so oblekli slovenščino v tujo obleko, ter so jo po nemških pravilih osnovali in „artikel" vsilili. Hitro se je bila zbudila slovenščina; al kot blaga devojka vidi, da ji še ni čas vstati, trudna predolgega spanja glavo položí in zopet zadremlje.

Kar — dan napoči, zarja zasije, Vodnik zakliče: Slovenija vstani! Slovenija vstaja in zdiha; kdo kliče na dan? Vodnik pristopi in spravi Slovenijo na noge; Vodnik je občutil mile glase Vile slovenske, je strune vbral in v narodnem duhu zapel; Vodnik je slišal, kar je pela Slovenija in národne pesme pobirati začel. Vodnik je sprevidil, ktera mera se najbolje prileže slovenskemu duhu, in je vzel gerški „Choriamb" za národno mero, ki ji pravimo: Vodnikova mera. Vodnik je pokazal krasoto in bogastvo slovenskega jezika; osnoval je pravila skladno pisati, pokazal je pot, jezik množiti, kajti on je nabiral besede po deželi in vaséh, po starih knjigah in drugih narečjih. Zasledil je stezo proti pravemu viru, šel je naprej in prišel do Moskve. Tamkaj je najdel sestro naše slovenščine.

Pridruži se Vodniku krepki junak, slavni Kopitar. Delala sta z združenimi močmi; kar je bil napeljal pervi, je izpeljal drugi. Napadel je Kopitar „germanizme", iztrebil „artikel", pokazal prednost slovenskega jezika v razločbi veršivnih in nedoveršivnih glagolov, in potrebil stezo, ki jo je bil Vodnik zasledil; kajti on je pojasnil zgodovino stare slovenščine, ter pokazal, ktere matere hči je naša slovenščina. Najdel je hčeri zapuščeni mileno mater. Odkazal je vir, kje si mora pomoči iskati tisti, ki se hoče temeljito izobražiti v slovenskem jeziku.

Je pa tudi v resnici staroslovenščina močen vir. Ona ima veliko besed, ki so sedaj ali čisto pozabljene, ali jih rabimo v drugem pomenu, ali pa le še odrastlike imamo, korenina pa je vsahnila; ima čversto izražene in gladko olikane oblike. Se vé, da mertvih obuditi ni mogoče, ali kdor se hoče temeljito izuriti v slovenskem slovstvu, se mora poprijeti staroslovenščine. Kar je vterjeno v starem, mu bo pravilo za nove reči. Stare oblike mu bojo temelj novega poslopja; vidil bo pa tudi, koliko smo v stran zašli, koliko lepih izrazov in krasnih oblik smo zgubili. Dalje že tudi sama radovednost gnati mora vsakega dobrega sina, pozvediti, kako so govorili naši prededje v starih časih, v devetem in desetem stoletji. Vsaki ukaželjni mladi Slovenec, ki se zavé národnosti slovenske, naj bi se poprijel tega uka že tudi iz ljubezni do stare matere. Slovenščina preganjanje terpí, kar je umerl Metod, vsaj mi, njeni otroci, ji ne delajmo žalosti!"

Ko je mladi govornik sklenil čertice zgodovinske je za letos slovo vzel od svojih sošolcov. Zahvalil se je še serčno Njih Veličanstvu presv. cesarju, ki pravičen oče hoče biti vsem narodom svojim, in učiteljem svojim za milo njih skerb, ter slavo zapevši iskrenim zagovornikom slovanskih pravíc: dr. Tomanu, Černetu, dr. Riegerju itd. je končal svoj zanimivi govor.

---

*

Dopisi.

Iz Primorja 2. sept. — ova — Verle „Novice“! nismo se nadjali, kadar smo vam svoj dopis od 1. t. m. poslali, da bomo ź njim tako strašno naleteli, kakor nam kaže vaš list od 28. avgusta „Iz Istre“. Imenovali smo v svojem dopisu nektere može, ki se nam dostojni zdijo, da bi se za poslance v isterski zbor novega reda volili, pa smo tudi pristavili, „da imen omenjenih gospodov nismo zato sprožili, da bi jih hteli Istrijanom za poslance siliti.“ Ali je res ali ne? Gospod dopisatelj zastran nekterih teh mož terdo na noge stopa. Gospoda Marenci in pa Parizini nista bila očitana; gospoda Jurinca je tudi on pohvalil; gospoda Grimšič in Coverlizza nista mu po volji. Zoper to moram besedico spregovoriti. Baron Grimšič je prav tako malo vzrok, da Pazenčani zraven slovenskega tudi talijanski jezik govoré, kot je turjaški knez, da njegovi Kočevarji zraven svojega maternega jezika tudi slovensko kramljajo, in če on toliko za slovanščino storil ni, kolikor gospod dopisatelj od njega tirja, naj nam vendar privoli vprašati: Jeli pa je g. Grimšič tudi kaj tacega storiti smel? Sapienti pauca! Nadalje, da gosp. Coverlizza po slovansko pridiga, keršanski nauk uči in spoveduje, ni nobena skrivnost; da bi se bile pa šole pod njegovim nadzorništvom potalijanščile, nam ni znano; ako je pa to istina, se je kaj tacega le „novissimis diebus“ zgoditi moglo. Al naj tudi to, — žalibog! če res — veljá, vendar le vprašati moramo: zakaj namest naših dveh černih, kakih dvanajstero belih kavranov za poslance priporočil ni? — In s tem, ako vam drago, naj bo ta pravda končana. *)

Iz Istre 4. sept. = **) Svetli teržaško-koperski škof so razposlali pastirski list v talijanskem, hervaškem in slovenskem jeziku, v kterem duhovščini in pravovernim svoje škofije na serce govorijo, kakošne možé naj volijo pri novi volitvi za deržavni zbor. V koperskem okraji je dozdaj med volivce že tudi nekoliko duhovnikov izvoljenih; kako je drugod, ne vem. O talijanski stranki se govorí, da si je svesta dobrega izida, in da se zato posmehuje nasprotnemu prizadevanju; nekteri pa terdijo, da se nessunovci volitve še udeležiti ne mislijo. Konec te borbe je blizo; vederemo! (Glej današnjega „Novičarja.“)

Od Sotle 2. sept. C-v. — Slovenski duh se po naših mirnih dolinah čedalje bolj širi in krepčá. Zahvalnica gosp. Černe-tu se pridno pridno podpisuje, nabirajo se darovi za jugoslovansko akademijo, in še nekaj se pripravlja, kar je že celjski dopisnik „Tagespoštini“ zvohal in si prizadeval osmraditi. Ne bojimo se več puhlih prikazin, ki si prizadevajo po vseh potih nas strašiti in potem svojevoljno teptati naše pravice; treba je pokazati takim parkeljnom ojstre zobé, in kmalo se skerčijo, kakor polž, če se ga dotakneš. — Gosp. Janez Žurman, župan pri sv. Trojici in pa gosp. Rešek, župan v Žitalah, že več časa vse vloge v uradnijo rogaško v domačem jeziku pošiljata, odgovore pa še vedno nemške dobivata: in vendar je okrajni predstojnik v Rogatcu rekel, da bo slovensk odgovor dobil, kdor mu bo slovensko pismo izročil? Gosp. Žurman, mož bistrega uma, ki zapopade važnost enakopravnosti, je vložil v družtvu še nekterih županov prošnjo, ali prav za prav interpelacijo, v kteri zahteva, naj bi se slovenskim županom vedno po slovensko dopisovalo. Če imajo Nemci nemške uradnije, Hervati hervaške itd., zakaj bi se Slovencom jemalo, kar jim gré po pravici in postavi? Daj nam Bog več takih županov, in ohrani nam vse, ki so enakih misel!

Iz Ljubljane. O národnih zadevah imamo danes nekterе prav vesele novice priobčiti. Iz Dunaja pridši tergovci ljubljanski in krajnski: gosp. Valentin Zupan, Jamšek in še drugi so nam povedali, da so bili pretekli teden z gospod dr. Tomanom pri preuzvišenem škofu gg. Štrosmajer-ju, ki je bil ravno ta čas na Dunaji. Gosp. doktor jim je povedal, da slavni mecên jugoslavenski hoče ko ud pristopiti k čitavnici naši in ji darovati 1000 gold. Šli so tedaj naši rojaki z dr. Tomanom k gospodu škofu poklonit se za veliko čast, ki jo hoče skazati čitavnici naši, in spodobno zahvalit se za dragoceni dnar, ki ga ji je namenil. Gospodje ne morejo popisati, kako preserčno jih je preuzvišeni gospod sprejel in jim obljubil, ker misli našega svetlega g. kneza in škofa obiskati, in berž ko mu bo mogoče v Ljubljano priti. Slava mu! Slava! — Dalje so nam naši rojaki pripovedali, kako jim je serce radosti igralo, ko so v deržavnem zboru 3. dan t. m. slišali gosp. dr. Toman-a mogočno svojo besedo povzdigniti za blagor Avstrije in za pravice domovine naše slovenske ter jo navdušeno braniti zoper napade gosp. Deschmanna, ki je bil v svojem drugem govoru tako nesrečen, da celó svoji stranki ni vstregel. Popisavali so nam naši gosp. tergovci tudi, kako vesele ure so vživali v prijaznem Dunaji v družbi z dr. Toman-om, s kterim so se snidovali kolikor je le čas njemu in njim pripustil. — Ker že o darovih za literarne naprave govorimo, naj povemo drugo veselo novico, da je naš visokospoštovani domoljubni gosp. Fidelis Terpinc daroval te dní 100 fl. za jugoslavensko akademijo s sledečim pisemcom: „Za osnovo akademije jugoslavenske in v prid predrage domovine, za omiko in razbistrenje slovenskega naroda izročujem majhen donesek.“ Slava! — Zdaj pa še nekaj. Te dní je — kako in zakaj? tega prav ne vemo — prišlo od sl. ministerstva iz Dunaja na sl. deželno poglavarstvo v Ljubljano sporočilo, da je nasvèt, naj bi se keršanski nauk v gimnazii učil slovensko, popolnoma pravičen, torej je treba le pozvediti, kaj prečastito škofijstvo, kteremu tukaj gré pravica določiti, o tem misli in ktere knjige hoče vpeljati. — Ne vemo, ali bo nemškutarska večina, ki je v lanskem poslednjem zbirališču gimnazijskem odbijala vsaki pomenek o tej zadevi, tudi tako pisano gledala ta ministerski odpis kakor je takrat gledala pravicoljubnega gosp. vodja Nečáska, ko je to reč v seji sprožil?

Iz Ljubljane. *(Nekteri važniši sklepi iz poslednega mestnega zbora).* Golovec se ima, razdeljen na več kosov, v očitní dražbi prodati. Treba bi bilo, da bi se vsled želje kmetijske družbe ta pogoj vzel v dražbo, da vsak, kdor kupi kaj svetá na Golovcu, ga mora kakor koli obdelati, da ne bo več sramotnih golih reber kazal. — Po nasvetu gosp. župana Ambroža, kterega je g. Horak krepko podpiral, se bojo po sv. Jurji 1864 vse stanovanja v nekdanjem mestnem špitalu (Bürgerspital) v špitalskih ulicah po novi in očitni dražbi v najem dale, da se bojo dohodki za mestne siromake pomnožili. — Ljubljana je po ces. sklepu v najemščini stanovanj (činža) iz 4. razreda v 3. razred, tedaj v višo versto povzdignjena; to je dobrota za mestno kaso, ker se bo iz cesarske vojaške kase hišnim gospodarjem več plačevalo, zatega volja pa iz mestne kase manj. — Kakor imajo mestnjani za vkvartiranje vojakov svojo kosarno, tako bo skusilo mesto tudi štale napraviti za konje konjikov. — Peki nimajo več žemelj za poldrugi krajcer peči, ampak le krajcarske in dvakrajcarske. — Na spodnjih Poljanah se ima štirna napraviti, v Kravji dolini pa od znamnja doli proti Ljubljanici se imajo stopnice narediti. — Št. Jakobška mestna šola se bo za 4. razred pomnožila in enemu njenih učenikov naj se priverže 200 gold., da bo ob enem tudi vodja te šole. — Gosp. Orel želí, naj se prepové nova nepostavna mera, ki se je pod imenom „verčeč“ „Krügerl“ v oštarije vrinila. Gosp. župan je obljubil, to reč v obravnavo vzeti. — Več o vsem tem bo povedal posnetek iz zapisnika v „Oglasniku“ prihodnjem.

---

*) Da vzamemo včasih nasprotna si dopisa v „Novice“, nam menda ne bo noben gosp. dopisnik za zlo vzel, kdor vé, da vsi le iščemo — domoljubnih mož, in če smo si tudi včasih „inimici causae“, smo si vendar „amici personae“.

**) Hvala lepa za poslani zaklad nabranih slovenskih besed; dobro bojo došle slovniku našemu. Vred.

Iz Ljubljane. Od več strani smo slišali, da se nekteri nad tem spodtikujejo, da je magistrat oklicati dal, da se vsako nedeljo dopoldne ob 11. uri smetí prodajajo. Kdor bi mislil, da velika truma ljudí se očitno zbira in da se kup morebiti na glas kliče ali celó na boben tolče, bi imel prav, ako bi se nad tem spodtikoval; al mi, ki v Ljubljani živimo, od te prodaje nič ne vemo in nič ne slišimo. To je tako-le: Smetí, ki se po mestnih ulicah čez teden pometejo, se zvozijo na dva kupa. Kteri jih želí kupiti, jih sam pogleda. Ob 11. uri se pa kupci oglasijo v mestni kancelii, in kdor več obljubi, tisti plača in smetí po priložnosti ob delavnikih odpelje. To je vse opravilo, ktero nikakor ne žali praznika. Storilo se je pa to le za to, ker iz bližnjih krajev ob nedeljah veliko kmetov v Ljubljano k službi Božji pride in imajo memo gredé priliko, brez zgube časa si te smetí pridobiti, ktere radi rabijo posebno za snožeti.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. *(Iz deržavnega zbora.)* Za dr. Smolkom, kterega govor smo zadnjić priobčili, je v glavni debati adrese, to je, kaj naj se odgovorí presv. cesarju zastran ogerskih zadev, govorilo več poslancov za in zoper adreso. Prostor nam nikakor ne pripušča, vse govore naznaniti. Ker bomo h koncu pri posebni debati priobčili celo adreso, ki jo je v odboru osnoval dr. Iskra in so tedaj v nji glavne Iskrove misli in misli večíne zapopadene, povemo sedaj dr. Rieger-jev govor, ki ga je slovanska stranka z veliko pohvalo sprejela. Govoril je dr. Rieger tako-le:

„Večini (Nemcom) ni bilo všeč, po splošni navadi parlamentarni v odbor za adreso tudi nektere zbornike iz manjine (Slovane) odbrati; po takem bili smo prisiljeni, misliti, kako bi se po naših mislih na adreso morali odgovoriti. Nasledek tega porazgovora je adresa grofa Clam-Martinic-a, za ktero tudi jez glasujem.

V tem, kar nam je minister oznanil, razločujem dvoje: Cesarsko sporočilo in ministerski program (spovedba). Kar se pervega tiče, nadjali smo se, da bo Nj. Veličanstvo posluživši se ravno ustavnega prava, tudi naprej ustavno postopalo, ter da bo tedaj skoro čas prišel, da se ogerski deželni zbor zopet pozove. Al ob enem se nam je to oznanilo pokazalo kot ministerski program gledé ogerskih zadev, o kterem smemo govoriti, če ravno kot ožji deržavni zbor nimamo nič določiti o ogerskih zadevah; ravno za to to govorjenje, to javljenje našega mnenja ne sme biti službeno, ampak ostane le privatno, osebno; al to je za deržavni zbor sopet čudno.

Al ker nas je enkrat ministerstvo v to lego pripeljalo, da nekaj odgovorimo, prašam: ali je to ministerstvo naše odgovorno za vse, kar je storilo na Ogerskem? Mislim, da ne. Kar znam pisma, do sedaj o ogerskih zadevah izdane, podpisane so vse po dvornem kancelarju baron Vay-u in po grofu Forgachu; al grofa Forgacha ni tù pri ministerski mizi. Ker ga tukaj pred nami ni, ne more nam odgovoren biti za svoje dela. Al ministerstvo je na se vzelo nekako odgovornost, ter po takem morem izreči, da na dosedanjem vodílu ogerske rečí ne vem mnogo kaj hvaliti. V politiki najbolji dokaz modrosti je uspeh. Al ravno uspeh delovanja vladnega pokazuje, da smo z ogerskimi zadevami sedaj dosti na hujem, kot pred šestimi mesci. In to je tako-le: Nj. Veličanstvo je izreklo v diplomu lanskega oktobra, kako bo ogerska dežela zastopana v deržavnem zboru. Od te naredbe pa je ministerstvo odstopilo, naravnost izrekši, da samo patent februarni (sedajna ustava cele Avstrije) ima veljavnost tudi za Ogre, h kteremu imajo brez vprašanja pristopiti. Pri tem, gospôda, bi bilo treba, se popred porazumiti z Ogri; namesto tega pa se je zapovedovalo več, kakor o porazumljenju delalo. Ako pa hočem s kom pogodbo napraviti o zadevi pravni, ne bom s tem začel: „Bodeva pogodbo napravila; pred vsem pa mi moraš dopustiti, da jaz sam imam pravico, da končno odločim pravdo (Nemir na levi strani). O meni, mislim, da se ne sme reči, kar je poslanec Hasner desni strani očital, da samo zanikujemo. Preteklost moja in nekaj tudi besede gospoda Smolka-ta brani me od očitanja, da zanikujem Avstrijo; za težkih časov pokazal sem svetu, da želim obstoj Avstrije. Pri meni tedaj gré le zato, kako jo uzderžati. Jez mislim, da je vredjenje Avstrije na podlagi diploma od 20. okt. p. l. mogoče; al s patentom od 26. februarja l. l. se to doseči ne bo dalo.

Vlada je krivo postopala, da je o zadevi med Avstrijo in med Ogersko ravnala le kot v pravosodnih zadevah; to je največa zmota. To je kakor v vsakdanjem življenji, če dva imata skupaj kakošno opravilo obema koristno; ako oba začneta: „pri meni je pravica“, ne bo ta prišla nikdar na pravo pot, more biti le do pravde. Taka je ravno v politiki; začenja se pričkanje, po pričkanji pride pravdanje, in v tem terdovratnost. Žalibog, da smo po ministerstvu do tega prišli! — Govornik omenja neko burko, v kteri se vse ženske branijo izreči: „Miza je pogernjena“ — dokler gospodar ne daruje gospej lepega šala; on pravi, da je krivo bilo začeto o besedi se vertíti, ter se je močno bati, da bomo tudi mi morali dragocen šal dati, da se pomiri manj močna pa morebiti lepša polovica (Ogri). Al če le ne bo kaj hujšega! V razvitku narodskem ne gré vse tako mirne poti. Mislim, da ni še vse deržavljansko pravo ogersko napisano, in da je kakor v katoliški veri poleg pisanega še mnogo nepisanih pravil za ravnanje, ter mislim, ko se bo iz poti pričkanja politika vernila na drugo, da se bodo Ogri spomnili tudi teh nenapisanih pravíl. Res je, da je velik del ogerske ustave napisan na bojiščih ogerskih, v turških in drugih bojih. Pri tem pa so pripomogli vsi narodi Avstrije, ne pa le, kakor se nam od vlade pravi, nemška rodbinska moč; ne sme se le cesarski rodbini, ampak narodom pripisovati vse to, kar je storjeno za Ogersko. — To pač nič ne veljá, da si sedaj med seboj račune o tem delamo; in grešili bi, ravno tako kakor je grešilo ministerstvo.

Prepričan sem o potrebi ogerske zemlje za Avstrijo; al zvez naj gre le v potrebnem; kar ni čez te potrebe, je škodljivo. Tako mislijo po mojem mnenju tudi trezneji Magjari, in ako bi se ne bilo začelo pravdanje gori omenjeno, bila bi se ta misel že davno bolj razvila. To je rekel tudi Majláth. Možje magjarski, kteri zvez Avstrije z Ogerskim želé, druge imajo razloge o tej zvezi, to je, da se narod v svoji posebnosti oderži.

Kar vidimo sedaj, ni čas za stvarjenje malih deržavic; o tem so menda tudi mnogi Magjari prepričani; Magjarov je le pet milijonov; velike deržave iz njih samih ne bo nikdar, morali bi tedaj s sosednimi narodi z Rumuni in Slovani v zvez stopiti; ti pa mogli bi pri tem prevagniti, ter bi magjarska deržava po sebi izgubila sedajno narodno podobo. Al kakor je v srednjem veku vladala vera, v francozkih bojih pravilo enakosti, svobode in bratinstva, tako je sedaj z narodnostjo; okoli te se sadaj vse suče. Na narodnost mora deržava gledati, ako noče, da bi v boji ž njo onemogla. In to je posebno za Avstrijo potrebno, ki je sostavljena iz toliko narodov. Najslavniši mož našega veka (Napoleon I.) rekel je na otoku št. Helene, da bo ona deržava najmočneja, ktera se bo javno potegovala za pravice narodov. Tedaj je to vsaj za uzderžanje Avstrije potrebno. — Naša deržava je skupščina mnogoterih narodičev, priteklih, da se med velikimi ostalimi narodi obderžé, tedaj je obrana vseh tih narodičev glavna naloga in dolžnost vlade avstrijanske. Ako ona to izveršuje, bo se uzderžala; ako pa ne razumne namena in dolžnosti svoje, ni dvombe, kakošna bo njena prihodnost. To bo menda tudi Magjare napeljalo, da ostanejo v Avstrii. Al po mojem mnenji dosedajne razmére niso več zadostne za to vez; ne bom pre-

iskaval, al jih veže osebna ali pa stvarna vez; to so imena prazne, ki jim v življenju naroda ne odgovarja zmiraj enaka reč. Po mojih mislih morali bi Magjari pravico, da sami za sebe odločujejo o vojski in davkih, iz rok spustiti na korist cele države, in nadjam se, da bo ta misel tudi pri njih se vdomačila. Al s silo se v tem ne bo nič dalo opraviti, ampak na okolišine morala bi se vlada naslanjati. Vlada je pregrešila se v tem, da je začela s pravdanjem, in da napreduje sadaj do sile. To je velika nesreča ravno sadaj, ko se nam grozijo turške in laške homatije. Ako bi revolucija nadvladala, kaj bote rekli, ako bi takrat ministerstvu tako govorilo: „vi ste priznali, da historiške pravice ni, ampak da le sila odločuje; deržeči se tedaj našega načela, bomo premenjali vse po naših potrebah.“

To je nevarno modrovanje, po kterem se do sedaj nobena vladarska postavna rodbina ni ravnala. Zunajne dogodbe, bodi si punt al pa nasilje vladino, ne preminjajo za stalno starih pravic. Za kazen se tedaj ustava ne more in ne sme s silo vzeti; in posebno Hervatom ne, ker oni niso nič pregrešili; in tudi Hervati se branijo za svojo staro ustavo; tudi oni so odrekli se pošiljanju poslancov v deržavni zbor. Nj. Veličanstvo je samo velike zasluge tega naroda omenilo; al bodo zatega voljo zgubili svojo ustavo? Po načelu sile nehajo vse lepe stare zadeve in stara vez med vladarjem in narodi; po takem je pragmatična sankcija prazen, načerčkan papirič, in vendar jo Nj. Veličanstvo v diplomi okt. proglasuje za podlago Avstrije. Sila ne zida nikdar pravičnih držav.

Ministerstvo še dalje pravi, ako se en narod utegne od ustave, da to druzih ne sme zaderžavati v svojih pravicah. To bi pa samo takrat res bilo, ako bi ustava že v življenje upeljana, uresnična bila; al tega še pri nas ni. Da so Magjari priznali ustavo, tadaj bi se moglo in smelo tako postopati; al oni se je branijo, pred ko so v njo stopili. In ne pozabimo tudi tega, da se gotovo polovica deržave brani te ustave; in vi dobro znate, pod kakšnimi pogoji in ugovori so češki in polski poslanci stopili v deržavni zbor.

Sedaj imamo tukaj poslance v imenu 17 milijonov in to na nekak čuden, nestanoviten način; za 16 milijonov pa ni poslancov. Al sme manjšina zakone davati večini? To bi bilo proti duhu ustavnosti. Pa kaj bi tudi koristilo? To razdira moč deržave, ter jo bo razdiralo, če bo to dolgo tako ostalo. Zaupanja v denarskih rečeh nikjer nimamo. Iz teh zadreg bo nam pomagalo le prostovoljno delovanje narodov. Kar pa je še hujše, je to, da bo morebiti samo en narod (Nemec) dajal vsem drugim postave; in po takem se bo deržavno vprašanje premenilo v narodno.

Govornik je dalje razložil, kakošen je razloček med okt. diplomom in med ustavo od februarja, ter da je ustava edinim Nemcom, pa še tudi tem vsem ne po volji. — V ti ustavi niso stopljene in razvite vse strani deržavnega življenja, ne dá se tedaj o nji tudi nič popraviti.

Kjer je kalen vrelec, tudi ni čiste vode. Naj se tedaj nazaj seže na diplom, ter naj si narodi z vlado vred na ti podlagi sami po želji večine narodov najdejo pot. Konštitucijo pa z orožjem v življenje stavljati, to je brez zmisla. O tem tedaj zamoremo svoje misli izreči; al skleniti ne moremo o tem nič, ter nam le ostane, da naj Nj. Veličanstvo iz teh zadreg najde rešivno pot.“ —

Ker je v teh govorih in še mnogih drugih slišalo ministerstvo veliko ostrih besed zoper sebe, je gosp. deržavni minister Schmerling poprijel besedo in govoril blizo tako-le:

„Po tridnevnih živih pomenkih, kterih so se udeležili pervaki govornikov obeh strani te zbornice, vlada Nj. Veličanstva ne bi rada nadležna bila s tem, da po enem svojih členov besedo poprijemlje. Al važnost pretresovane reči in napadanje na ministerstvo naj me izgovarja, da pojasnovaje stvar poslužim se za nekoliko minut poterpežljivosti te zbornice.

Napadi na ministerstvo so merili na dve reči. Očitalo se je, da ministerstvo, ko je poslalo deržavnemu zboru poročilo, ni ravnalo ustavno; potlej da si je hotelo s tem od zbornice le zaupnico zadobiti. Proti tem podtikam moram se v imenu vlade Njih Veličanstva upreti. Pot, kterega se je deržalo ministerstvo, ko je poslalo poročilo tej zbornici, ni neustaven. (Minister dokazuje to z ozirom na druge deržave.) Pokazujem še posebno na ogerski deželni zbor, kteremu se vse vladne poročila dajo v imenu kraljevem. Kar je tedaj navada in pravilo proti ogerskemu deželnemu zboru, spodobi se, mislim tem več, avstrijanskemu deržavnemu zboru, ki je mnogo važnejša politična skupščina. S tem, da smo v poročilu spomnili ime Nj. Veličanstva, nismo nikakor grešili proti blesku in svetosti Njegovi. Al svesti smo si bili mesta, ktero gré Nj. Veličanstvu v uredjenem deržavnem življenji. Njih Veličanstvo je posednik izveršivne oblasti; izveršuje jo neobmejen, posluhnivši svet svojih odgovornih ministrov. Ministri so res morali premisliti, ktere okoliščine silijo razpustiti ogerski deželni zbor; al te misli so morale preíti v osebno prepričanje Nj. Veličanstva, preden so stopile v djansko življenje. Tedaj ne ministerstvo, ampak Nj. Veličanstvo je razpustilo po svetu svojih ministrov ogerski zbor. Al s tem, da ministerstvo stavlja Nj. Veličanstvo na mesto, ki mu gré, ne odbija nikakor od sebe odgovornosti za svoje djanje in svetovanje. Izrekujem naravnost, da prejemlje ministerstvo vso odgovornost za svete, ki jih je dalo Nj. Veličanstvu v tej važni in zapleteni zadevi. Ker se nam očita, da se za Nj. Veličanstvo skrivamo kakor za neki ščit, naj se tudi ne prezrè, da nas ta ščit ni ubranil napadov protivne stranke. Na glas in naravnost nas ta graja zavolj ogerske zadeve, ter tako dokazuje djanski, da je oseba Nj. Veličanstva nedotakljiva, ministri so pa odgovorni.

Očitalo se nam je tudi, da smo poročilo poslali, da si zaupnico zadobimo. Moja gospôda, ako se nam zaupnica dá, mi bomo ponosni. Mi spoznavamo, da v ustavni deržavi je sreča le tedaj, kadar se vlada ujema z narodnimi zastopniki; zato nam je mnogo do tega, da bi se naše misli ujemale z mišljenjem deržavnega zbora. Al poročila nismo poslali iz tega namena; nagibi so nam bili drugi, važnejši. Naj si tudi zamolčim, da se proti ogerski deželi ne more početi nič, kar zavolj tesne zveze ne bi se vseh drugih avstrijanskih dežel živo dotikalo, tako, da bi zahtevala že sama pristojnost, da se početje tolike važnosti obznani verhni politični skupščini avstrijanski, — deržavnemu zboru. Al bili so še tehtnejši vzroki za poročilo. Da bi se izpeljala skupna ustava, je imel ogerski deželni zbor poslanike poslati v deržavni zbor; ni samo imel, bil je tudi poklican, da naj to storí. Vsled tega moralo se je deržavnemu zboru obznaniti, da ogerski zbor poklica ni poslušal; pa da je ravno ta njegov upor proti skupni ustavi vzrok, da je razpuščen. Ker je tedaj ogerski zbor z deržavnim v taki bližnji, življenski dotiki, bila je ministerstvu prava dolžnost, razpust onega temu obznaniti, in to je bil pravi nagib poročilu, ne pa zaupnica.

Ministerstvo se proti Ogrom opira tako na pravico, kakor tudi na previdnost deržavnih potreb. Bilo je ministerstvo proti Ogrom v pravici, kadar je od njih zahtevalo, da naj skupno ustavo pripoznajo. Mi ministri, ki smo oktoberski diplom prejeli ko doveršeno djanje, morali smo brez dvombe verovati, da so možje, ki so priporočili Nj. Veličanstvu ta diplom, bili si v svesti, kako stajališče ima Nj. Veličanstvo proti ogerski ustavi. Bilo je to stajališče samovlastja proti zgubljeni, djanski ob veljavo djani, po sklepih debrecinskega konventa poderti ogerski ustavi. Ako ti možje niso mislili, da je ogerska ustava po puntu veljavo izgubila, potlej ne razumem, kako so mogli svetovati Nj. Veličanstvu, da naj ne poverne postav od leta 1848 brez pogojev; da naj jih ne premení brez privoljenja ogerskega naroda; ne razumem, kako so mu mogli nasvetovati oktoberski diplom,

kteri privoljenja ogerskega naroda nič ne napominja. Sklepam tedaj, da so oni res bili mišljenja, da so Nj. Veličanstvo imeli samovlastje, uterjeno v dogodbah sledivših po letu 1848.

Kar se tiče previdnosti državnih potreb, to je že včeraj od razgovornih ust povedano, in nobeden praktičen državnik ne bo tajil, da ima blagostanje države biti verhovna postava. Državne zadeve naj se ne sodijo po merilu za osebne stvarí. Storiti mora včasih vladar, kar podložne bolí. Rečeno je tako v gospôski, kakor tudi v zbornici poslancov, da je centralizacija v neki meri potrebna za vsako evropejsko državo; za Avstrijo pa, ktere naloga je, obderževati ravnotežje med iztokom in zapadom, gotovo je silno potrebna. Zato se spoznava, da imajo opravila, ki se tičejo unanjih zadev, državnega denarstva in vojske, biti združene. Ako je pa temu tako, in ako hočemo po ustavno živeti, prašam, kaj so temu neogibljivi nasledki? Brez dvombe, da moramo za centralno vlado imeti centralni državni zbor. Če te potrebe ne pripoznamo, moramo se ustavi odreči, in za te najvažnejše zadeve spet absolutizem vpeljati.

Dovolite mi zdaj, da pojasnim še nagibe, zavolj kterih ogerski deželni zbor, kakor se pravi, našo ustavo odbija. Ugovarja se, da februarski patent je način zastopovanja in obseg delovanja oktoberskega diploma premenil. Pervo je res; drugo pa kratko in malo ne.

Če primerite, ktere opravila so po oktoberskem diplomu, in ktere po februarskem patentu priderżane ogerskemu deželnemu zboru, ne najdete ne najmanjšega razločka. Kar se pa števila zastopnikov tiče, to jih oktoberski diplom 100 za celo cesarstvo vstanovljuje; primeroma bi jih prišlo potem na Ogersko kakih 25; februarski patent odločuje za cesarstvo 343 zastopnikov; od teh pošilja ogersko 85; primera je tedaj tista, samo se je broj zastopnikov za Ogersko pomnožil od 25 na 85. Al jaz nisem nikdar slišal, da se je kak narod pritožil, kadar so se mu zastopniki pomnožili; temveč kadar so mu bili zmanjšani.

Ker so na ogerskem zboru, pa tudi v tej zbornici od tiste strani, ki ima sočutje za Ogre, s posebno černimi barvami opisavali avstrijansko gospodarstvo preteklih 12 let — pravi minister — da mora upreti se proti tem, sèm ter tjè krivičnim napadom. Čeravno on prejšne vlade ne poterjuje, — čeravno je popolnoma prepričan izverstnosti in potrebnosti ustavne vlade, vendar misli, da so Ogri prejšni vladi za mnoge mnoge reči hvalo dolžni. Govornik razloži, kako so ogerske postave, izjemši menično, vse bile stare, sredovečne naprave; kako ni bilo pisanega kazenskega prava; kako strašno sta vladala v kaznovanju tepež in samovolja; kako so se civilne pravde vlekle, da je bil unuk vesel, ako je doživel konec pravde, ktero je bil ded začel; kako je temu nasproti avstrijanska vlada primerne zakone in pravico vpeljala; kako je šole zidala, ceste delala, močirje sušila in neizrečeno mnogo storila za povzdigo kupčije in obertnosti.

Če se pogleda na vse to, odkod prihaja, da se Ogri tako terdovratno branijo avstrijanske ustave, se nahaja vzrok v terdoglavnem ogerskem nikovanju (negacii), s kterim so od nekdaj odbijali vse, kar je prihajalo od vlade, kakor priča povestnica od stoletij. Govornik upa, da jih vlada, napredovaje mirno in terdno po nastopljeni ustavni poti sčasoma prepriča dobrote svojih namenov, ter tako premaga zapreke, ki se ustavnemu razvitku na pot stavijo. Pri tej svoji misli ostajam, pravi dalje, tem več, ker dvojim, je li so boljši pomočki, ki sta nam jih dva uda te zbornice nasvetovala. Dr. Smolka misli, da dajmo Ogrom njih pravice od leta 1848, popolnimo njih deželni zbor, in potlej čakajmo, koliko od svojih pravic odpustijo iz dobre volje skupnemu državnemu zboru. Meni se zdí ta svèt nevaren. Srečni so posedajoči. Mislim, nobeden se ne ogne dobrovoljno iz hiše, dokler se v nji držati more. Terdim, da je vojvoda malo vreden, ki se danes sam od sebe umakne iz terdnjave, češ, da jo jutri z naskokom vzame, izgubivši morebiti 10 tisuč ljudí. Drugi pomoček se nam svetuje, da sedanjo ustavo vlada sama zaverzi, pa novo oktroiraj. Moja gospôda, mnogokrat je že povedano, da je Avstrija ravno zato zašla na kraj brezna, ker je z vladnim načinom (formo) vedno poskuse delala; pa tak poskus se nam spet svetuje. Al jaz in tovarši imamo za tak poskus tem menj volje, ker smo prepričani, da Ogri odbijejo vsako ustavo, ktera bi jih silila, da pošljejo poslance v avstrijanski državni zbor. Ker ravno zavolj skupnega državnega zbora ste si Avstrija in Ogersko navskriž.

Dokler nam tedaj, moja gospôda, nihče ne storí jasnega predloga, in kdor nam ga storí, hvaležni mu bomo — kako naj se ustava premení, — kako državni in deželni zbor sostavi, ktere opravila naj vsaki ima; kako naj se temu dosledno uravnajo občine, uredi pravosodje in uprava, dotlej naj nam nihče ne zameri, ako ljubimo najbolj svoje dete (februarski patent) in ga ne bi radi zamenili za drugo neznano, ktero se nam še le obeta. Naposled izrekujem odkritoserčno, da se bo vlada tudi zanaprej terdno držala ustave, da se od ljudstva napak podučenega obrača na bolje razsvetljeno in da mirno pričakuje hipa, ko prešine vse avstrijske državljane prepričanje, da dokler bo ustavna vlada resnica, je v avstrijski državni zbornici dosti prostora za vse plemena, za vse narode tega cesarstva. To je moje politično mišljenje, ki se brez prikrivanja izpovedujem za se in za svoje tovarše.“ —

Preden prestopimo k specijalnim pomenkom, naj podamo svojim bravcom še osnovo adrese, ki jo je grof (češki) Clam-Martinic napravil, in ktero so podpisali — razun Poljakov, ki niso za nobeno adreso bili — poslanci slovanske (desne) stranke z dr. Riegerjem in dr. Toman-om vred, pa je bila po večini nemški overžena. Glasila se je tako-le:

„Vaše Veličanstvo je po ministerstvu zbornici poslancov razpustek ogerskega zbora dalo naznanje, pa tudi pravila politike, po kterih se bo c. k. vlada prihodnje ravnala. Zbornica poslancov je to naznanilo s spodobno spoštljivostjo zaslišala.

S težkim sercom zbornica poslancov prevdarja važnost vzrokov, ktere so Vaše Veličanstvo nagnili k težki spolnitvi postavnega prava, in da je po tem zopet deleč odmaknjeno upanje do porazumljenja in zedinjenja, kterega je vsem kraljestvom in deželam Vašega cesarstva enako treba.

Zbornica poslancov se ne more vpravičeno in poklicano misliti, svoje mnenja razodéti ali sklepe delati in tako se vtikati v zadéve dežele, ktera tù ni zastopana, — v zadéve, kterih rešenje je samo med kraljem in deželo konečno mogoče. Zbornica poslancov bi se morala bati, novo ovéro porazumljenja napraviti, ako bi se v te zadeve vtikala; bati bi se morala, da bi narod, kteri se po svoji dolžnosti spoštljivo uklanja izreku svojega vladarja, za vselej se razžaljenega čutil po obsodbi pobratimskih narodov.

Zbornica poslancov ne more več, kakor s priserčnimi željami se strinjati v upu Vašega Veličanstva, da bi se zdaj pretergana nit razprave berž berž po ustavnem snutku sopet vjela.

Kolikor gorečeje pa zbornica poslancov v blagor prevzvišenega prestola in vseh kraljestev ter dežel želí, da bi se skorej vse srečno rešilo, tolikor bolj se bojí, da bi takemu rešenju velika velika nevarnost ne pretila, ako bi se mislilo, da je ogerska ustava zavoljo puntarskega upora ne samo djanski odstranjena, temuč tudi pravno zapadla, — da se s silo morajo državopravne zadeve rešiti in da žalostni prigodki morejo včasi nit zgodovinskega prava za vse prihodnje dni pretergati.

Al slovesno zagotovljenje, da Vaše Veličanstvo ne bo nič tega nazaj vzelo, kar je bilo kot državopravna pravica priznano, razpodí senco tega strahú. Iz tega razodenja cesarske volje in iz ponovljenega Najvišega zagotovljenja, da se bodo naša ustavna svoboda in pravo varovalo in neopustljivi pogoji državne enote kakor tudi autonomia vseh

kraljestev in dežel v ustavni svobodi varovali, — zajemamo upanje, da bo razsvitljeni skerbnosti Vašega Veličanstva sreča pomagala, premagati težave, ktere sedaj še overajo končno porazumljenje.

V preslavnem pismu od 20. oktobra 1860 je Vaše Veličanstvo ustavno prenaredbo deržave in svobode Vaših kraljestev in dežel postavilo na terdno podlago prava in izreklo, da hoče doseči razvitek ustavnih napráv po porazumljenju Vaših zvestih narodov. Na tej poti bo zbornica poslancov z dolžno udanostjo in zvestostjo vselej Vašemu Veličanstvu radostno pomožna.

Al s toliko resnejimi skerbmi nas pa navdaja misel, da je mogoče, da bi delavnost ustavnih nagonov čez meje svoje ustanovljene — po ustavi določene — kakor tudi nravne — na priznanje narodov se operajoče — pristojnosti zašla iz poti, na kteri in na kteri samo upamo srečno rešenje te važne naloge.

Zbornica poslancov bi bila ravno tako malo blagovoljnim namenom Vašega Veličanstva, iz kterih ste narode v svoje svetovavstvo in k udeleževanju pri postavodajstvu in izdelovanju ustave premilostivo poklicali, kakor tudi svoji lastni dolžnosti, biti prava srednjica željá in čutov narodov, zadostila, ako bi se bila pomišljevala, to svoje živo prepričanje Vašemu Veličanstvu zvesto, odkrito in brez priderżka izgovoriti. Nič menj pa se mora po vestnem prevdarjenju svojega omejenega stanja v ožjem deržavnem zboru zderżati reševanja takih zadev, ktere segajo neposrednje v občne ustavne razmere. Druzega ne moremo, kakor prositi Boga, da zlije blagoslov svoj nad Vaše Veličanstvo, da se s srečnim uspehom krona preimenitna vladarska naloga, ktero je Vaše Veličanstvo slovesno v tem prevzelo, da se spomini, pravni razumki in pravne zahtevanja Vaših narodov z djanjskimi potrebami cesarstva soglasno složijo. — Bog varuj, Bog ohrani, Bog blagoslovi Vaše Veličanstvo!"

Potem je začel dr. Iskra načert adrese, ki ga je za to izvoljeni odbor osnoval, od odstavka do odstavka brati. Začenja se takole:

„Vaše c. k. ap. Veličastvo! Poročila, ki jih je zastran razpustka ogerskega zbora po ukazu Vašega Veličanstva ministerstvo zbornici poslancov naznanje dalo, je zbornica spoštljivo sprejela, in ker so tako važne, misli ona, da mora svoje mnenje v pohlevnem odgovoru Vašemu Veličanstvu razodeti.

Ta odstavek je bil po večini glasov brez ugovora poterjen.

Drugi odstavek adrese se glasí:

„Zlo obžalujemo preterganje ustavnega zastopništva na Ogerskem po razpustku deželnega odbora, vendar smo dolžni na glas priznati, da se ta ukaz Vašega Veličanstva popolnoma opira na pravico in da je bil tudi neobhodno potreben. Živo obžalujemo tudi, ker se je ogerski zbor branil poslance poslati v deržavni zbor, da bomo še za bližni čas pogrešali ogerskih poslancov v deržavnem zboru. Al tega ne moremo pripustiti, da bi v veliko škodo deržave druge kraljestva in dežele zatega voljo ne mogle rabiti svojih pravíc, ker se ogerski zbor noče udeležiti deržavnega zbora."

Ta odstavek gosp. Deschmannu ni bil po volji in govoril je zoper njega blizo takole: „Meni se besede: „vendar smo dolžni na glas priznati, da se ta ukaz Vašega Veličanstva popolnoma opira na pravíco" ne zdijo dosti jasne. Ako je njih pomen ta, da ustavni kralj ima pravico zbor razpustiti, so te besede čisto nepotrebne, ker se to samo po sebi razume. Vse kaj druzega pa je, ako je pomen teh besed ta, da je vlada popolnoma prav ravnala, da je ogerski zbor razpustila. Meni se zdí, da zbornici poslancov ne gré razsodba o pravnem obziru ogerskih zadev. Tudi to se mi ne zdi prav rečeno, ako pravimo, da je bilo „neobhodno" potrebno ogerski zbor razpustiti. Ako kaj takega rečemo, priznamo s tem, da tudi mi poterdimo vse, kar je ministerstvo cesarju nasvetovalo o ogerskih zadevah. Meni se pa zdí, da po februarskem patentu je ministerstvo na Ogerskem tako ravnalo, da Ogri niso mogli dosti več zaupanja do februarske ustave dobiti. Vse drugač je ministerstvo z Hervati in Slavonci ravnalo; tù je preočitno federalizem podpiralo. V pismu cesarjevem do bana hervaškega od 20. okt. 1860 ni nobene besede od kraljestva dalmatinskega; pozneje pa je bilo izrečeno, da je zedinjenje med Hervati, Slavonci in Dalmatinci od sklepa odbora dalmatinskega zavisno. To imenujem jez postopanje na federalistični poti! V poročilu ministerskem stojí, da so Ogrom vse pravíce povernjene bile razun enega priderżka. To pa ni tako — pravi gosp. Deschmann dalje — Ogrom se ni povernil ves svét, ki jim gré, ín se v daljnem govoru poganja zato, da se Reka Hervatom vzame in Ogrom dá; ker se pa to ni zgodilo, je po Deschmannovih mislih očitno, da je ministerstvo bolj nagnjeno pravílom narodnosti, kakor pravícam ogerskim. Ministerstvo se je — pravi dalje — nasproti Ogrom za zagovornika in varha narodnosti kazalo; mi pa ne smemo vlade v to podbujati, da bi národnost v svoje varstvo jemala. Narodnost se mora sama sebe vzderżati in na svojih lastnih nogah stati po napredovanji v omiki, domoljubju, samočutju itd. Po tem gosp. Deschmann spet prestopi na Dalmacijo in govorí zoper deželni zbor zagrebški, da po sili hoče Dalmacijo z Hervatijo in Slavonijo zediniti. Dalje govorí še o tem, da ožji deržavni zbor se po ustavi februarski ne more oklicati za občni zbor — sicer pa misli, da se sedanji večini v deržavnem zboru, ktera je ministerstvu udana, ni treba veseliti, da bi prišlo še tistih 85 poslancov iz Ogerskega, 9 iz Hervaškega, 20 iz Beneškega in kar je še poslancov druzih dežel, ki jih dozdaj še ni tukaj; (smeh na levi, oho! na desni strani). Gospôda! saj imamo težave že s temi 50 poslanci, ki so sedaj v zboru zoper nas, koliko nasprotvanja zoper februarsko ustavo bo še le po tem, ako pridejo še uni. Ako se sedanji ožji zbor izreče za občnega, ali ne mislite, gospôda, da se bo spolnilo tisto žuganje, ki jo je onih 50 poslancov podpisalo, češ, da hočejo zbor naš zapustiti, berž ko se ožjemu zboru izročijo pravíce občnega? Ostal bo potem le en kos zbora, in ker nasprotne stranke (opozicije) ne bo v njem, je taka ustava po tem takem le dozdevna ustava. Naposled je gosp. Deschmann nasvetoval premembo 2. odstavka adrese; al ker v celem zboru ni nobeden podpisal Deschmannovega nasveta, je bil zaveržen.

Ko sedaj vpraša predsednik: ali še kdo želí govoriti, se vzdigne gosp. dr. Toman in poprime besedo takole:

„Že enkrat se je pripetilo, da je častiti gospod predgovornik g. Deschmann, ki je moj rojak, besedo poprijel za gosp. Černe-tom in da je takrat se tako obnašal, kakor da bi govoril v smislu naroda, kterega zastopuje.

Gospôda moja! Jaz vas bi rad o tem prevéril. Zato mi je dolžnost, ker me je bolezen zaderżavala se udeležiti glavnih pomenkov, da se udeležim današnje debate in da besedam Deschmannovim zoperstavim svoje, kakor mi dolžnost mojega poslanstva veleva.

Moj namen ni za ali zoper adreso večine govoriti, ker jez se skladam z adreso Clam-Martinic-ovo; vsemu pa, kar je moj častiti predgovornik govoril, se moram gledé na domovino, ktero jez in on zastopava, naravnost nasproti postaviti. On je ministerstvu o zadevah narodnosti nezaupanje očital; al, če sem ga prav razumel, je on o tem vse drugačnih misel; on ministerstvu ne očituje tega, da se národne pravice djansko ne izpeljujejo tako, kakor so izgovorjene v ustavni postavi, v diplomu in v prestolnem govoru našega Gospoda in Cesarja. V tem smislu ministerstvo ni na naše prošnje in naše vprašanje nič storilo, da bi národna pravica resnica postala; o tem tudi jez, kot zastopnik slovenskega národa, ne morem ministerstvu zaupanja izreči, čeravno bi tega danes morebiti ne bil še omenil. Al gosp. Deschmann je to vse drugač zavil, ko je govoril

o razmerah Dalmacije do Hervatije in Slavonije in o razmerah Reke do Ogerskega. Naj povem, kar jez o tem mislim. V poslednji seji so se slišale besede, da „so srečni, posedajočí“. O tem so moje misli naravnost te, da, če se more kdo zanašati na posest, se more pred vsemi le tisti, ki je v pošteni in pravični posesti. V taki posesti pa so ravno Hervatje. Ako se taka posest napada, bati se je, da bi se iz onega pravila: „srečen je posedajoč“, ne razvílo tudi tisto pravílo, da se sila more s silo podreti. Kaj takega jez ne morem zagovarjati; al bati se moram, da bi se ne zgodilo, ker se bojim, da bi se napadal s silo kteri del in ravno taki del, ki je potreben, da bi se vsi posamni deli združili v učverstenje notranjih zadev in varstvo na vzunaj.

Gosp. Deschmann je pa še tudi rekel, da za Dalmacijo niso ne vlada ne poslanci tukajšni nič storili. Naj bi se spomnil, da gosp. Ljubisa je o tem interpeliral. Čudno se mi zdí, da gosp. Deschmann se ne more veseliti nad tem in ne želeti, da bi prišli tudi tisti, kterih še sedaj prazne klopí tukaj pričakujejo, in da misli, da ti bi, kakor sedanja manjšina, overali zidanje ustavne Avstrije. Ako ne verjamete naši udanosti (lojalnosti), verjemite saj to, da nas lastni prid veže na Avstrijo. Kdor človeško ravnanje presoja po nagibih samoljubnosti, ta se bo najmanjkrat v svoji sodbi zmotil. Českemu in slovenskemu národu, da se ohrani, je vse ležeče na tem, da se močna Avstrija vzderži, zakaj Čehe ni volja, da bi jih velika Nemčija potopila; mi Slovenci pa bi tudi ne hotli gledati in terpeti, da bi med Nemcom in Lahom se čez našo deželo in čez naše kostí boj unel za jadransko morje in bi nas požerl. (Pravo! od desne strani.) Zgodovina preteklih časov spričuje, da naši sinovi so v vseh bojih za Avstrijo krí prilivali, da naši očetje so voljno davke plačevali in tako po tej poglavitni dvojni pomoči pošteno pripomogli k vzderžanju cesarstva. Ne morem se tedaj tudi v tej zadevi skladati z gosp. Deschmann-om, kteri se ne raduje nad tem, da bi poslanci vseh dežel avstrijanskih prišli v zbor, in svest sem si, da tudi ta častita stran (govornik se oberne proti levi strani) ni gosp. Deschmann-ovih misel, in da temveč obžaluje, da ni cela Avstrija namestovana v tem zboru. Da pa vsi narodi le-sèm pridejo, naj bo naša skerb. Iz tega obzira, gospôda moja, sem prisiljen, k odstavku 2. in 5. svojo reči, zakaj v teh dveh stavkih je jedro celega vprašanja: kaj pa je potem pravo, ako ne pridejo poslanci ostalih dežel? Kar adresa o tem pravi, se mi ne dozdeva jasno. Ako se ne motim, veleva 2. odstavek, naj se obsodijo zavoljo neprihoda ali v kontumacijo denejo tiste dežele, ktere poslancov ne pošljejo; v 5. odstavku pa se zagotovlja, da se o „deržavnih zadevah“ bode razsojevalo in sklepalo pravično in bratovsko tudi tadaj, ako bi poslancov drugih dežel pričujočih ne bilo. Jez bi bil želel, da bi se bilo raje brez ovinkov in naravnost tako-le reklo: „in če vsi drugi narodi ne pridejo, bomo vse opravilo občnega zbora v svoje roke vzeli in o njih razsodili.“ (Pravo! na desni). Jez bi bil za tako početje, ako bi se dalo to po ustavi doveršiti; ker pa se ne more in je to le sama beseda, mislim, da je kaj takega početi nevarno. Da pa to ne stojí v ustavi, hočem dokazati. V oktoberskem diplomu je govorjenje le o enem zastopništvu cesarstva v središču njegovem, in neki odstavek le pravi, da vzajemne zadeve neogerskih dežel se morejo po deržavnih svetovavcih iz teh dežel obravnovati. V februarskem patentu pa je že ožji deržavni zbor vstvarjen in povedane so reči, ktere spadajo v njegovo opravilstvo. Ne vem, ali pod besedo „deržavne zadeve“ v 2. odstavku niso zapopadene tiste stvari, ktere po §. 11 februarske ustave spadajo le v opravilstvo občnega zbora. Ako je to tako, bi pričujoči ožji deržavni zbor prestopil mejo ustavno in bi proti ustavi se sam sebe naredil za občni zbor. Pa mi tudi ni znano, da stojí v omenjenem pismu kaj o prestvarjenji ožjega zbora v občni zbor; tudi ne znam, da bi se bilo kaj takega v zboru sklenilo, in v 3. in 4. odstavku adresa sama izrekuje, da vse ustavne premembe se smejo le v zboru in z dovoljenjem njegovim zgoditi. S samo adreso do Njih Veličanstva se kaj takega vstvariti ne more. Gledé na vse to je tedaj tisto žuganje kontumacije narodom, ki niso prišli ali bi ne hotli priti v zbor deržavni, prezgodno, nezrelo, protiustavno. Gospôda moja! taka kontumacija bi bila sila nevarna; ako bi se doveršila, bi se utegnila — kar Bog obvaruj! — vojska narodov zoper narode vneti. (Oho! na levici).

Tudi s tem pravilom se ne morem skladati, „da je najsvetejša pravica Nj. Veličanstva, zoper narode „razžaljivo“ postopati za ohranjenje celote. Tako pravilo zagovarja naravnost silovitost. To je absolutizem, ne pa konštitucija, in žalostno je, da v Avstrii, ki se je začela še le ustavno razvijati, se take pravila na čelo postavljajo, ko je v preteklih samovladnih časih se iz ust njenih cesarjev: „varovati pravo“, in „pravica je temelj kraljestev“ slišalo kot gêslo vlade.

Sedaj pa še zadnjo besedo mojemu častitemu predgovorniku. Znano vam je, gospôda moja, da moja in gosp. Deschmann-ova domovina v rastlinstvu in živalstvu rodí posebne plemena (Smeh).

Te posebnosti so tako srečne — — (Deschmann mu seže v besedo in zakliče: „Prosim, gospod predsednik, da govornika — — —

Predsednik: Moram počakati, kako bo gosp. poslanec Toman začeto priliko na dalje izpeljal.

Dr. Toman (govorí dalje): Te posebnosti so tako srečne, da jih nemški učeni možje zlo obrajtujejo, in nemška učenost je v tej zadevi za našo deželo res že veliko storila. Pri vsem tem ostanejo posebnosti posebnosti. Ako bi gosp. Deschmann tako dobro poznal posebnosti naroda našega slovenskega, kakor pozna živali in rastline naše dežele, Bog me! da bi teh posebnosti ne bil prezerl in da bi se bil pognal za pravice tega naroda.

Deschmann pri teh besedah spet zakliče: Gosp. predsednik! še enkrat prosim — — Al predsednik ne porajta gosp. Deschmann-ovega klica, da bi dr. Toman-u besedo ustavil in dr. Toman končá svoj govor tako-le:

Ne tajim, da to, kar počenja gosp. Deschmann, počenja po svojem prepričanji, po svoji vesti. Al tudi moje prepričanje in moja vest me je gnala, da sem govoril tukaj za naš narod, za slovensko pleme, ki se hoče vzderžati, razviti, okrepčati in tudi po svoje pripomoči k veličanstvu Avstrije. — Povedal sem!“ (Pravo! na desni strani in na galerii).

Potem ko sta še poslanec dr. Lapena iz Dalmacije in dr. Iskra govorila zoper Deschmann-a, in je bil 2. odstavek adrese po večini od konca do kraja poterjen, bere dr. Iskra 3. odstavek adrese, ki se tako-le glasí:

„Zbornica poslancov se z nepremakljivo zvestobo derží zveze vseh pod žeslom Vašega Veličanstva po ustavnih postavah od 20. okt. p. l. in 26. febr. l. l. v eno nerazdeljivo cesarstvo zedinjenih. Varstvo narodne ravnopravnosti in samopravlja, svobodnega razvitka, dušnega in telesnega napredka se more le iskati v takem, po tesni zvezi vseh delov v eno celoto, osnovanem velikem in mogočnem cesarstvu. Vsi narodi avstrijanski imajo pravico, varovati temelje, ki so cesarstvu za njegovo deržavno življenje in za njegovo veljavo na svetu potrebni, in zaverniti vsako željo po zrahljanji ali uničenji te zvezi.“

Tù ta odstavek je bil po večini poterjen. Dr. Iskra bere 4. odstavek, ki se tako glasí:

„Te slovesno oklicane pravila nas navdajajo z novim pogumom, da se bomo marljivo poprijeli obravnave vseh tistih imenitnih nalog, ktere deržava željno rešene želí, in zato hrepenimo po tem, da bi nam vlada predloge kmali

v posvet dala. Ne zgubivši še upanja, da bo več poslancov prišlo v deržavni zbor, jih bomo kadar koli in odkodar koli s serčnim veseljem sprejeli; bomo pa tudi — ako se ne bojo udeležili — se v vseh sklepih le po tem ravnali, kar pravica in bratinstvo terja.“

Tudi ta odstavek poterdi večina.

Dr. Iskra bere potem konec adrese, ki se tako glasí:

„In tako zaupa zbornica poslancov, da bode, ako se bojo uresničile v prestolnem govoru slovesno oklicane pravíla svobodne politike notrajne in unanje, Vašemu Veličanstvu s terdno voljo in milostjo s Božjo pomočjo obveljalo, zadrege sedanjega časa premagati. Da smo popolnoma udani in da hočemo ustavo podpirati, tega si more Vaše Veličanstvo za terdno svesto biti!“

Tudi ta odstavek je bil po večini sprejet in cela adresa brez vsega spremina tako gotova, kakor jo je znana nemška večina deržavnega zbora želela.

Adreso, ki jo je deputacija Njih Veličanstvu 8. dan t. m. poklonila, so cesar s pohvalo sprejeli.

V sledečih sejah je zbornica poslancov po zbornici gospôski premenjeno postavo zastran neodgovornosti poslancov v deržavnem zboru in deželnih zborih vnovič pretresala, in predlogo ministersko zavoljo nove uredbe ces. sodnij zavergla. Sedaj pride posvetovanje o novi občinski ali srejnski postavi na versto.

Iz Istre 8. sept. — 12 srenj je včeraj volilo poslance v isterski deželni zbor; pravijo, da so volitve dosti dobre.

Česko. Nov časnik pod naslovom „Česky lev“ pride tù, v Moravi pa časnik „Orlice“ na svetlo.

Hervaško. Iz Zagreba. 3. dan t. m. je bila v zboru osnova adrese brana, to je, odgovora, ki ga ima deželni zbor hervaški na kraljeve predloge in posebno zastran razmere do Ogrov in dunajskega deržavnega zbora Njih Veličanstvu dati. Adresa se upira zoper samovoljno odtezo starodavne ustave in vsemu temu, kar iz tega sledí. Hervatje so leta 1848 prestol cesarjev rešili; narod noče nič druzega kot svoje nekdanje pravice, ki jih nikdar ni zgubil, pa tudi zgubiti ni mogel. Vedno vladarju zvesti hočejo Hervati le pravico in postavo. Oktoberski diplom jim ni povernil vseh poglavitnih pravic. Adresa se pritožuje, da v zboru zagrebškem niste Dalmacija in vojna granica nadomestovane, in prosi, naj se poverne deželi starodavna ustava popolnoma, nekdanja cela zemlja, in pravica privoljevati v davek in rekrute, ali pa, če bi se trojedna kraljevina zedinila z Ogersko, vse to Ogrom skupno s Hervatijo. Osnova adrese je bila s živimi živio-klici sprejeta. — V seji 7. dan t. m. je dr. Muhić v imenu odbora razložil osnovo vseučilišča jugoslavenskega, njega visoki namen in bistvo. „Na meji evropejske omike, na meji turškega carstva — je rekel — ki se more po potrebah sedanjega časa prestvariti ali pa razpasti, bode jugoslavensko vseučilišče z akademijo vred vezilni most med izhodom in zahodom in pa sredstvo, sveti posel Jugoslavenov vspešno doveršiti v izhodu.“ Govor Muhičev, ki je bil navdušeno sprejet, se bo na deželne stroške tiskal in razposlal krog in krog. — „Pozor“ omenuje g. Deschmann-ov govor o Hervatii takole: „G. Deschmann iz Kranjske bio je tako milostiv reći, da se je ministarstvo glede Hrvatske i Slavonije povelo za federalizmom; njemu se krivo čini, što je Dalmaciji ostavljeno na volju, da se porazumije s Hrvatskom, a isto tako da hrvatski sabor ima riešiti o odnošenju svojem prema Ugarskoj. O jadni Deschmann! zar neimaš drugoga posla nego srditi se radi toga, što ti se braća hoće, da se sjedine? Ovaj delija pita, kako je to, da sabor trojedne kraljevine zaključke stvara i u ime Dalmacije; pa kazuje zapanjenomu vieću, da je hrvatski sabor izdajicom domovine proglasio svakoga Dalmatinca, koji u carev. vieću sjedi. — O što je o Rieci govorio, zato će ga darovati Riečani, nu neće mu dati dara kao Szallayu, nego će mu poslati simbol njegov, to jest jedan exemplar one živine, što ju Toman u svom odgovoru spominje.“

Ogersko. Iz Pešta. „Wien. Zeit.“ od 4. t. m. naznanja, da je odbor mestne peštanske županije vsled ces. ukaza popolnama razpušen in da se bojo novi odborniki zlo drugač volili kakor lani. To je perva začasna prenaredba, ki jo je ministerstvo na Ogerskem ukazalo in o kteri bo imel, ker je zlo razločna od ogerske ustave, prihodnji deželni zbor razsoditi. — Nekoliko c. k. davkovskih uradnikov se je vsled ministerskega ukaza vernilo spet na Ogersko nazaj.

Laško. Nič prav se ne zvé, kako in kaj bo na Laškem. Minister Ricasoli je podregal s svojim razpisom cesarja Napoleona; al cesar miruje v Biaricu. Garibaldi je v Kapreri hudo zbolel, pa mu je spet odleglo. 7. dan t. m. je imela njemu na čast v Napolji velika slovesnost biti v spomin obletnice, da je Napolitansko prisvojil laškemu kraljestvu.

Srbija. Iz Carigrada se piše „Tergovačkim novinam“ da minister Garašanin ima spet več upanja za srečno doveršenje svojega poslanstva, ker je ruski in francozki vladi za to mar, da se, kar Srbija od Turka zahteva, na mirni poti doseže.

Turško. Omer paša je 1. dan t. m. res začel s Černogorcom že dolgo napovedano vojsko, ktere „puntarje“ imenuje. Pervi boj je bil nesrečen za Turke; čeravno so se junaško bíli, so jih Černogorci vendar hudo otepli. Ta nesreča bo še bolj omamila turško armado, ki že več mescov lakoto terpí.

Listnica vredništva. Pomenki v deržavnem zboru so današnjemu listu vzeli toliko prostora, da še doklada ni zadostila za dopise, ki smo jih dobili, in smo jih tedaj morali za prihodnji list prihraniti. — Gosp. F. S. L. K: Naši in vaši prijatli nam svetujejo, naj bi stvarí, ki je nismo Slovenci zidali, ne začeli v slovenskem listu podirati. Zato nam ne bote za zlo vzeli, da odložimo začasno dragi Vaš listek.

Doneski za akademijo jugoslavensko.

Gospod Fid. Terpinc, grajšak in predsednik gospod. družbe 100 fl. Dalje sta plačala J. Jag. in N. N. po ½ fl.

Za pogorelce v Martinjaku iz Maria-Celja prejeli smo 10 fl. 50 kr. in jih poslali pogorelcom.

Kursi na Dunaji

10. septembra 1861. v novem denarji

Deržavni zajemi ali posojila.	
5% obligacije od leta 1859 v novem dnar. po 100 g. g.	89.50
5% nar. posojilo od l. 1854 „	80.80
5% metalike . . . . „	67.75
4½% „ . . . . „	58.75
4% „ . . . . „	52.50
3% „ . . . . „	39.—
2½% „ . . . . „	34.50
1% „ . . . . „	—.—
Obligacije zemlišn. odkupa. (po 100 gold.)	
5% dolnjo-avstrijanske g.	88.50
5% ogerske. . . . . „	68.—
5% horvaške in slavonske „	66.50
5% krajnske, štajarske, koroške, istrijanske . „	87.—
Deržavni zajemi z lotrijami	
Zajem od leta 1860 . . . „	83.40
„ „ „ 1860 petink. „	89.25
„ „ „ 1839 . . . „	113.25
„ „ „ 1839 petink. „	—.—
4% narodni od leta 1854 „	86.50
Dohodkine oblig. iz Komo „	16.50

Druge obligacije z lotrijami.	
Kreditni lozi po g. 100 . g.	119.50
4½% Teržaški lozi po 100 „	125.50
5% Donavsko-parabrodski po g. 100 . . . „	95.25
Knez Esterhazy. po g. 40 „	95.—
Knez Salmovi po g. 40 „	36.50
Knez Palfyovi po g. 40 „	39.75
Knez Claryovi po g. 40 „	35.—
Knez St. Genoisovi po g. 40 „	36.—
Knez Windischgrätz. po g. 20 „	22.50
Grof Waldsteinovi po g. 20 „	23.—
Grof Keglevičevi po g. 10 „	15.—
Budimski . . po g. 40 „	36.—
Denarji.	
Cesarske krone . . . g.	18.90
Cesarski cekini . . . „	6.49
Napoleondori (20 frankov) „	10.93
Souvraindori . . . . „	19.10
Ruski imperiali . . . „	11.28
Pruski Fridrikdori . . „	11.52
Angleški souvraindori . „	13.87
Louisdori (nemški) . . „	—.—
Srebro (ažijo) . . . „	35.75

Odgovorni vrednik: Dr. Janez Bleiweis. — Natiskar in založnik: Jožef Blaznik.